

Rajka Bućin

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

UREDSKO POSLOVANJE I REGISTRATURA HRVATSKO-SLAVONSKOG NAMJESNIŠTVA (1854-1861)

UDK 651.5:342.512(497.5)“1854/1861“

Izvorni znanstveni rad

U članku je opisan sustav uredskog poslovanja i registratura Hrvatsko-slavonskog namjesništva (1854-1861), vrhovnog upravnog tijela na području Kraljevine Hrvatske i Slavonije u razdoblju tzv. neoapsolutizma u Habsburškoj Monarhiji. Usporedbom tog sustava s onime što je poznato sa susjednih područja (Kranjska, Štajerska, Šopronski okrug u Mađarskoj), utvrđeno je da postoje sličnosti uredskog poslovanja, te metodologije oblikovanja registraturnih planova na širem prostoru Monarhije. Te sličnosti proizlaze iz nastojanja da se uredsko poslovanje čim više pojednostavi i ujednači, zbog čega su najviše upravne vlasti donosile odgovarajuće instrukcije. Analizom registraturnih planova koje je, prema uzoru iz Graza, za potrebe zagrebačkog Namjesništva oblikovao činovnik gradačkog Namjesništva Markus Kremser, posebno za Predsjedništvo i posebno za odjele koji su činili sastav Namjesništva, utvrđeno je da je Kremser u njih ugradio i posebne nadležnosti - unutar pojedinih svezaka predmetne odrednice razrađene su prema specifičnim lokalnim prilikama. U ovome razdoblju oblikovani su temelji sustava koji će ostati na snazi i dalje se razvijati u vrijeme sljednika Namjesništva – Namjesničkog vijeća i Zemaljske vlade – s uvođenjem registraturnih svezaka, kao predmetnih skupina u koje se u registraturi odlažu spisi tijekom više godina uzastopce. Spisi su u pojedinačnim predmetima bili okupljeni oko korjenitih brojeva, što je ponegdje u stručnoj literaturi tumačeno kao puno kasnija inovacija.

Ključne riječi: *Hrvatsko-slavonsko namjesništvo, Markus Kremser, uredsko poslovanje, registraturni plan, registraturni svezak, korjeniti broj, registraturno razdoblje*

Uvod

Hrvatsko-slavonsko namjesništvo u Zagrebu (1854-1861) koje većim dijelom pripada razdoblju tzv. neoapsolutizma upravo je u tim okolnostima značajno za povijest

hrvatskih zemalja, jer su tada u mnogome oblikovani temelji moderne države, što vrijedi i za područje uredskog poslovanja koje je predmetom ovoga rada.

Razdoblje neoapsolutizma u Habsburškoj Monarhiji veže se gotovo uz čitavo desetljeće od 1850. do 1860. i uobičajeno povezuje s nekolicinom značajnih epizoda: od pripremnog razdoblja obilježenog donošenjem Oktroiranog ustava 1849., čime je naznačen razvoj prema jedinstvenom ustroju države sastavljene od krunovina, preko Silvestarskog patenta od 31. prosinca 1851. kojime je otvoreno uveden apsolutizam i ukinut Ustav, a Ministarstvo unutarnjih poslova uzdignuto nad preostalim dijelovima upravnog aparata, da bi završilo epizodom nakon Solferina, s proglašenjem državnog bankrota i vraćanjem Ustava Listopadskom diplomom 1860.

Iako se, dakle, već Oktroiranim ustavom 1849. u Habsburškoj Monarhiji krenulo putem jedinstvenog ustroja države, razvoj u tom smjeru ipak nije bio posve istovremen na čitavome području. Reformne mjere najprije su provedene u austrijskome dijelu Monarhije, gdje su već 1850. osnovana namjesništva na čelu pojedinih krunovina. U ugarskome dijelu Monarhije, nakon sloma revolucionarnog pokreta, uveden je novi administrativno-teritorijalni ustroj, a do 1854. bila je na snazi i vojna uprava. U Hrvatskoj i Slavoniji zemaljskim područjem, u prijelaznome razdoblju 1850-1854., uspostavljena je Banska vlada, a nakon razrade Silvestarskog patenta – Namjesništvo. Silvestarski patent, razrađen početkom 1853., za Hrvatsku i Slavoniju primijenjen je od 1854., kada je Namjesništvo počelo radom – najprije pod kroatiziranim nazivom *miestodèržtvo*, kao izravnim prijevodom njemačkog izraza *Statthaltere*, a kasnije upravo pod tim nazivom – *namjesništvo*.

Namjesništvo je bilo vrhovna upravna oblast na području Hrvatske i Slavonije za razne poslove – ponajprije za poslove opće političke i redarstvene uprave, ali i za poslove bogoštovlja, nastave, trgovine, obrta, poljoprivrede, te za dio financijskih, graditeljskih, prometnih, pa i pravnih poslova, koji, slično Banskoj vladi dotad, nisu zadirali u djelokrug nekih drugih oblasti (onih tijela koja su bila podređena izravno Beču, kao što je Financijalno ravnateljstvo u Zagrebu i sl.). Pored povezanosti s Ministarstvom unutarnjih poslova, Namjesništvo je bilo podređeno i drugim ministarstvima, koja su bila nadležna za navedene poslove. Na čelu Namjesništva bio je namjesnik čije su ovlasti bile značajne, naročito u pitanjima javnog reda i sigurnosti i općenito u redarstvenim poslovima. Namjesništvo je imalo pod sobom novu teritorijalnu organizaciju, sa županijama (njih 5) i kotarima (umjesto dotadašnjih 20 podžupanija, uspostavljeno je 46 kotara), slično ustroju drugih krunovina, a dio kotara, tzv. mješoviti kotari, obavljali su pored poslova uprave i poslove sudstva u prvoj molbi. Pored ovih ukratko naznačenih obilježja, ne treba zaboraviti da je to i razdoblje snažne germanizacije, uslijed koje je službeni jezik bio njemački.¹

¹ O neoapsolutizmu i ustroju uprave u tom razdoblju, a posebice Hrvatsko-slavonskome namjesništvu podaci se mogu pronaći u radovima: Smrekar, M. *Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*, Knjiga I. Zagreb, 1899, 12-34; Beuc, I. *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945)*. Zagreb, 1969, str. 142-160; Gross, M. Modernizacija izvana – reforme u Građanskoj Hrvatskoj i Slavoniji za neoapsolutizma, ČSP 3(1980), str. 6-53; Gross, M. *Počeci moderne Hrvatske : neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850-1860*. Zagreb, 1985; Pavličević, D. *Županije u Hrvatskoj i Slavoniji u prijelaznom razdoblju od 1848. do 1881. Hrvatske županije kroz stoljeća*. Zagreb, 1996, str. 71-98 itd.

Sve to utjecalo je na oblikovanje uredskog poslovanja i registraturnih planova u pogledu kojih je razdoblje djelovanja Namjesništva naročito značajno, jer su tada stvoreni temeljni sustava koji se razvijao i trajao sve do 1918.²

Uredsko poslovanje uprave na području krunovina sredinom 19. st.

Uredsko poslovanje Namjesništva u Zagrebu bilo je oblikovano temeljem postojećih iskustava i dostignuća krunovina u kojima je novi upravni aparat zaživio nešto ranije. U pojedinim krunovinama već od 1850. poduzimane su mjere za prilagođavanjem uredskoga poslovanja potrebama moderne uprave, pa tako i za oblikovanjem odgovarajućih predmetnih registraturnih planova i ujednačenjem uredskog poslovanja u tijelima srodnih nadležnosti.

Koliko je poznato, takve mjere na nama susjednim područjima u sastavu Habsburške Monarhije donošene su temeljem instrukcija koje su dolazile od najviših oblasti, prema uputama koje su državne oblasti namijenile nižim oblastima tzv. austrijskih zemalja 1850. Instrukcijom od 7. travnja 1850. tražilo se od tamošnjih namjesništava da uredsko poslovanje bude čim jednostavnije. Poštujući takve upute, Namjesništvo za Kranjsku (sa sjedištem u Ljubljani) upoznao je 27. prosinca 1850. pripadajuće kotarske urede sa svojom nakanom da te mjere stvarno i provede, uvođenjem jedinstvenoga registraturnog plana, ne samo za svoje, već i za poslovanje kotarskih ureda.³ Ono je najavilo i uvođenje jedinstvenih obrazaca koji će se koristiti tijekom poslovanja. Zajednički registraturni plan za Namjesništvo i kotarska glavarstva stupio je na snagu 1851. Tiskan je pod naslovom *Registraturs-Plan für die Statthaltereien und die Bezirks-Hauptmannschaften in Krain (Laibach, 1851)*. Njime su poslovi ljubljanskog Namjesništva i njegovih kotarskih ureda prikazani u 38 predmetnih skupina, nazvanih fasciklima ili svescima,⁴ a ovi su se dijelili na veći ili manji broj odjeljaka (njem.

Namjesništvo je osnovano temeljem naredbe Ministarstva unutarnjih poslova od 30. travnja 1854., a radom je trebalo započeti 29. svibnja iste godine, kako kaže navedena naredba. Istom naredbom, određeno je također da će do daljnjega poslovati podžupanije, dok se ne osnuju kotari (ZVL/1854, razdjel 1, kom. X, br. 106, 240-241). Ustroj s kotarima i županijama definiran je naredbom ministra unutarnjih poslova, pravosuđa i financija od 3. lipnja 1854. (Smrekar: I, 19), a kotari su proradili ujesen 1854. godine (Gross, 85-86).

² Za razdoblje od ukidanja feudalizma 1848. do 1854. u Hrvatskoj i Slavoniji, za potrebe uredskog poslovanja središnjih zemaljskih ustanova, nastao je još jedan naputak, točnije »osnova« namijenjena uredskom poslovanju Banskoga vijeća, koju je sastavio tamošnji savjetnik i tadašnji ravnatelj prijemnog ureda, ekspediture i pismohrane, Ivan Daubači (Daubachy), ali je ona bila izrađena na drugim načelima, temeljena na drugačijoj tradiciji. Ukidanjem Banskoga vijeća prestala je vrijediti, ali je bez obzira na to značajna stepenica u razvoju uredskog poslovanja na našem području.

³ O tome su pisali Serše, Žontar i Pivk.

⁴ Pivk, O. *Registraturni načrt za Namesništvo in okrajna glavarstva na Kranjskem*. Ljubljana, 1996. Naslovi skupina, prevedeni na hrvatski, bili bi sljedeći: 1. Car, carska kuća, carska vlast, državni ustav; 2. Vlada; 3. Državno vijeće (državni zbor); 4. Zemaljsko zastupstvo; 5. Ranije zemaljsko zastupstvo, staleži; 6. Kotarski poslovi; 7. Općinski poslovi; 8. Državljanstvo, državljani; 9. Građanska obrana; 10. Oslobođeno kmetstvo; 11. Državne, zemaljske, kotarske, općinske međe, zemaljski upravno- teritorijalni ustroj; 12. Statistički podaci i bilješke; 13. Policijski poslovi; 14. Žandarmerija; 15. Ttisak; 16. Pravo na udruživanje (tj. društva); 17. Zdravstveni poslovi; 18. Humanitarni zavodi; 19. Prosvjetne ustanove; 20. Vojni poslovi; 21. Trgovina, obrt, tvornice, ljetni sajmovi; 22. Građevinski poslovi, državne, kotarske i druge ceste, željeznica, vodni objekti, plovidba parobrodima; 23. Poštanski poslovi; 24. Privilegije; 25.

Abteilung).⁵ Najmanje, tj. po četiri odjeljka imali su svesci *državljanstvo, državljani te statistički podaci i bilješke*, a najviše ih je imao svezak *policijskih poslova*, koji je obuhvaćao 45 odjeljaka. Za označivanje spisa korištene su oznake pisane arapskim brojevima, kako za fascikle tako i za odjeljke, npr. 19-5.⁶

Slično se zbivalo i na području Ugarske, gdje je, kako ističe Oszkar Sashegy, po prvi puta bila donijeta jedinstvena uputa o postupanju sa spisima 1850. odlukom okružnog šopronskog komesara Hauera, čime je uveden zajednički registraturni plan za sva tijela šopronskog okruga, obvezno korištenje urudžbenog zapisnika, te vezanje spisa na osnovni broj.⁷

Povrh toga, 1855. donijet je na razini Monarhije uredovni naputak namijenjen poslovanju kotarskih ureda i ureda sudbenih stolova na području krunskih zemalja, s izuzetkom Lombardsko-venetskog kraljevstva i Vojne krajine. Bio je objavljen i na hrvatskome jeziku pod naslovom *Uredovni naputak za mješovite i političke urede kotarske i stolične*.⁸ Iako se izrijekom odnosio na poslovanje kotarskih ureda i sudbenih stolova, on je svakako bio odrazom suvremenih razmišljanja o uredskom poslovanju, te je stoga utjecao na njihovo oblikovanje i izvan ustanova na koje se izrijekom odnosio.⁹ Za tzv. političke spise kotarskih ureda predvidio je predmetno okupljanje u skupine označene velikim slovima abecede (A-N), te uveo pojam *korjenitog broja* (*»matice«*). Predvidio je i mogućnost osnivanja predmetnih podskupina (A/a, A/b, A/c ...).¹⁰

Oblikovanje registraturnih planova Namjesništva u Zagrebu

Poljoprivreda; 26. Isušivanje močvarnog tla; 27. Šumarstvo; 28. Rudarstvo; 29. Katolička vjera; 30. Nekatolički vjerski poslovi; 31. Studiranje i školstvo; 32. Sudstvo; 33. Kriminal, istražni zatvor, kaznionice, teški policijski prijestupi; 34. Financijski poslovi; 35. Vlastelinstva; 36. Pristojbe; 37. Porezi; 38. Katastar (prijevod R. B.).

⁵ Isto, str. 11.

⁶ Serše, 26-27; Žontar, 36; Pivk, 5.

⁷ Prema: Leskovec, 74.

⁸ ZVL/1855, razd. 1, kom. XIII, br. 75, 165-207. Za područje austrijskih zemalja usporedi: Amtinstruction für die gemischten und politischen Bezirks- und Stuhlrichterämter, Verordnung der Minister des Innern und der Justiz vom 17. März 1855, RGB/1855, XV-52.

⁹ Ovaj Naputak vrijedio je velikim dijelom do kraja 19. st., a bio je korišten ne samo u poslovanju kotara, već i kod županija, podžupanija i općina (gradova), pa njegove dijelove prenosi i M. Smrekar (Smrekar: II, 194-195, 214, 219, 225, 228, 230-231, 236-237, 245).

¹⁰ Isto. Ponešto o Naputku ima kod raznih autora: Žontar, 36; Smrekar: II, 236-237; Bačić, 30-31, Buturac-Bačić, 32-33.

Treba također napomenuti da je, s obzirom na to da su u razdoblju 1850-1854. provedene mjere za uređenjem sudstva (pravosuđa), tada donijet i niz odgovarajućih propisa, među kojima i *Poslovni red sudišta* iz 1853., koji je formulirao temeljne pojmove uredskog poslovanja za sudove. On u vezi pohrane spisa govori o *»glavnim razdjelima«* (od njem. *»Haupt-Abteilungen«*) ili *»razdjelima registrature«*, označenima brojevima ili slovima, u koje će spisi biti raspoređeni prema tome na koju vrstu posla ili stvari se odnose, kako kaže tekst poslovnika. Poslovnik nudi načelno rješenje za takvu razdiobu, s rimskim brojevima (I-VII) kao oznakama razdjela, ali i predviđa da sudovi skupine sadržajno i brojem prilagode svojim potrebama. Ovaj je propis, u vezi s vođenjem spisa koji bi se odnosili na isti sudski postupak ili, kako kaže, *»isti predmet«*, uveo izraz *»spisovni smotak«* (od njem. *»Aktenbund«*), te je predvidio da unutar toga spisi budu odloženi kronološkim redom (ZVL/1853, razd. I, kom. XII, str. 296-348). Za pripomenuti je da su svi propisi objavljeni na hrvatskome jeziku u Zemaljsko-vladinom listu istodobno donijeti i u njemačkom izvorniku, što je dobar izvor za praćenje razvoja terminologije.

Na tragu ovoga, napokon su oblikovani i registraturni planovi Namjesništva u Zagrebu. Pored općih uputa i smjernica koje su utjecale na njihovo oblikovanje nije nam poznata konkretnija naredba koja bi to propisala krajem 1856. kada je posao uređenja registrature konačno dovršen. Dapače, najvjerojatnije, mimo gore navedenog, ona nije ni postojala. No ipak, poznat je konkretan uzor koji je poslužio kao model za oblikovanje ne samo registraturnih planova, već i uredskog poslovanja u cjelini, o čemu govore izvorni spisi Namjesništva. Iz njih, kao i iz arhivske dokumentacije o sređivanju fonda, pohranjenog u Hrvatskome državnom arhivu, također se vidi da su, prije konačnog uređenja registrature i uredskog poslovanja koje je stupilo na snagu početkom 1857., postojali i raniji, ne tako uspješni pokušaji njihovog uređenja, zbog čega je zatražena pomoć izvana.

Pomoć je stigla iz Graza, od tamošnjeg, već uhodanog Namjesništva, odakle je u Zagreb u prosincu 1856. doputovao službenik Markus Kremser. Da je Kremsera poslalo gradačko Namjesništvo na traženje iz Zagreba, može se pratiti iz njegovog izvješća s početka 1857., ali i iz korespondencije o plaćanju troškova njegova boravka u Zagrebu, koja se naknadno, tijekom 1857., odvijala između dvaju namjesništava.¹¹

Kako smo napomenuli, nakana da se registratura Namjesništva u Zagrebu preuredi i osuvremeni postojala je već ranije, no unutar Namjesništva nisu tu nakanu bili u stanju provesti vlastitim snagama. Banska vlada, kao neposredni prednik Namjesništva, nije niti pokušala oblikovati predmetno razrađenu registraturu, a da su to i kanili provesti, za to ne bi bilo dovoljno znanja, kao što ni osnutkom Namjesništva za to nije bilo dovoljno osposobljenih činovnika. Upravo je zbog toga prvi pokušaj samostalnog preuređenja registrature, proveden tijekom 1856., bio neuspješan.

U razdoblju od 1854. do 1856. u Namjesništvu je korišteno odlaganje spisa slijedom urudžbenih brojeva, prema redu njihova dolaska u ustanovu, a aktivnosti na predmetnom preuređenju registrature otpočele su, kako je spomenuto, 1856. Spisi Predsjedništva dobili su tada brojčanu oznaku sveska koja, međutim, nije označivala ništa više od tehničke jedinice u kojoj su bili smješteni, a zapravo su unutar toga i dalje bili odlagani prema redoslijedu urudžbenih brojeva.¹² Akcija uređenja provedena je prvi puta te godine i na spisima odjela koji su djelovali u sastavu Namjesništva. Njih je bilo 7 – za političku i redarstvenu upravu (1), nastavu i bogoštovlje (2), zdravstvo i sanitet (3), trgovinu, obrt i zemljodjelstvo (5), financije (6), graditeljstvo i promet (7). I oni su tijekom 1854, 1855. i 1856. odlagali spise u jedinstvenoj seriji, prema urudžbenim brojevima. Za razdoblje 1855-1856. naknadno je organiziran sustav predmetnih svezaka označenih arapskim brojevima.¹³ Broj svezaka koji je bio uveden za te dvije godine varirao je, iako se djelokrug odjela nije mijenjao. Za 1855. korišten je 31 predmetni svezak, a za 1856. njihov je broj smanjen na 21.¹⁴

¹¹ HDA, Namjesništvo, Predsjedništvo, sv. II, br. 314/1857, 314-509/1857, 314-631/1857. Za čitanje i prevođenje izvornih dokumenata Namjesništva napisanih na njemačkom jeziku, goticom, zahvaljujem na pomoći kolegici Danijeli Marjanić iz HDA.

¹² U vezi s time vidi bilješku br. 18.

¹³ Perak, 16, 24, 27.

¹⁴ Model dodjeljivanja predmetnih naslova u ovome razdoblju pokazuju primjeri iz 1856. godine: sv. 1 Dvor, personalije državnih ureda; sv. 2 Naplate duga, najamnine za zgrade državnih ureda, dugovanja za mirovinski fond, licitacija zgrada državnih ureda; sv. 3 Pritužbe na službenike, kontrola knjigovodstva državnih ureda; sv. 4 Zavodi, uplate u fondove, molbe za pomoć; sv. 5 Oružništvo; sv. 6 Redarstvo; sv. 7

Kremser je u svojem izvješću iz siječnja 1857. konstatirao da je zatekao pokušaj uređenja registrature za prethodne godine, ali se u to nije miješao. Poštivao je zatečeno stanje i oblikovao plan koji će stupiti na snagu tek od početka 1857. Po dolasku u Zagreb, upoznao se s poslovanjem Namjesništva, kao i s ustanovama hrvatsko-slavonskog kraljevstva, kako kaže u svojem izvješću, te utvrdio da je moguće za ovdašnje potrebe preslikati gradačke registraturne planove, izrađene posebno za Predsjedništvo i posebno za odjele Namjesništva u Grazu. Oba plana stupila su na snagu 1. siječnja 1857. U istome izvješću, napomenuo je da je na zamolbu županijskog predstojnika Zagrebačke županije Josipa Bunjevca (»von Bunjevca«) na sličan način bila uređena i županijska registratura.¹⁵

Prema tome, plan koji je od 1. siječnja 1857. vrijedio za spise Predsjedništva sastojao se od 34 sveska. Oni su u tom planu bili označeni rimskim brojevima (I-XXXIV), iako su u stvarnosti isključivo korištene oznake pisane arapskim brojevima (1-34). Plan je nosio izvorni naslov *Fascikleintheilung der Präsidial-Registratur (Raspored svezaka Prezidijalne registrature)*, a imao je sljedeće skupine:

svezak I	Personalni predmeti političkih i financijskih činovnika, a među njima: a. Imenovanja političkih i financijskih službenika do 9. platnog razreda s iznimkom okružnih komesara i kotarskih službenika, prijedlozi za ona mjesta čije popunjavanje pripada nadležnosti ministarstava ili vladarskoj kući (C.k. apostolskom veličanstvu).b. Rješenja o rasporedu pripadajućih službenika – prevođenje službenika.c. Primanje i raspoređivanje perovodnih vježbenika – udjelba pomoćnih činovnika (adjunkata ili pristava).d. Imenovanje službenika Namjesništva.e. Rješenja o primanju dnevničara kod okružnih ureda.f. Odobrenja godišnjih odmora.g. Dopuštenja promjene službe; zaprimanje ostavki.
svezak II	Disciplinski predmeti političkih i financijskih činovnika i službenika. »Organičke uredbe«, tečaj poslova političkih tijela.
svezak III	Odobrenja nagrada, financijske pomoći, predujmova za plaće, naknada za preseljenje.
svezak IV	Nadzor poslovanja građevinskih i inspeksijskih ustanova i disciplinski postupci kod istih.
svezak V	a. Državno redarstvo i viša redarstvena uprava uopće.

Razgraničenje zemljišnih čestica (oranica), zemljarina, katastar, prigovori glede zemljišnog prihoda; sv. 8 Društva, statuti i (re)organizacije; sv. 9 Fondovi za izgradnju bolnica, sirotišta, umobolnica i ljekarni, evidencije o epidemijama, popisi liječnika po županijama; sv. 10 Bolnice: zaklade, izvješća; sv. 11 Popisi vojnih obveznika, regrutacije, odbjegli od regrutacije; sv. 12 Trgovina i obrt; sv. 13. Izgradnja i održavanje cesta i mostova; sv. 14 Pošta i telegraf; sv. 15 Svilarstvo, konjogojstvo; sv. 16 Bogoštovlje; sv. 17 Školstvo; sv. 18 nije sačuvan; sv. 19. Kaznionice; sv. 20 Financije; sv. 21 Porezi, cestarine (Perak, 27-29).

¹⁵ HDA, Namjesništvo, Predsjedništvo, sv. II, 314/1857. To je dragocjen podatak, jer je registratura Zagrebačke županije iz tog razdoblja kasnije drastično izlučena.

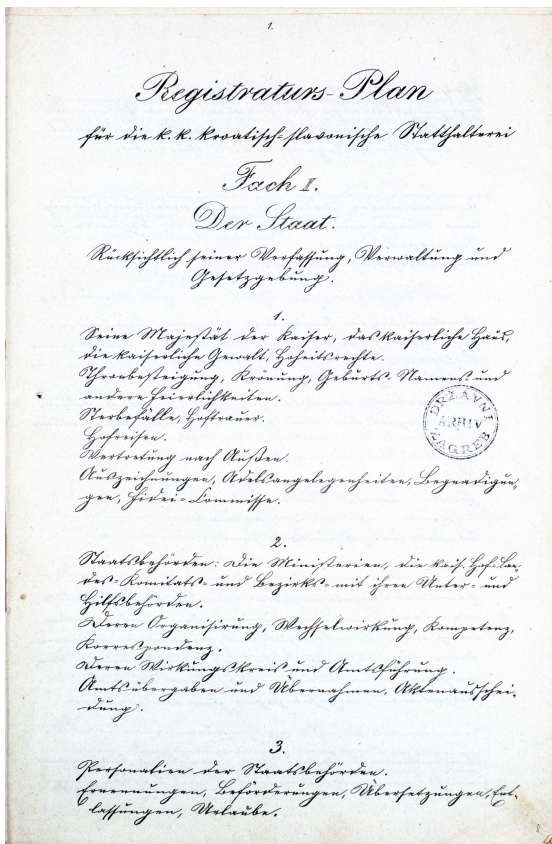
	b. Nadzor udruživanja. Zemaljska sigurnost. Oružništvo.
svezak VI	Personalni predmeti redarstvenih službenika – naredbe.
svezak VII	Javna kupališta i izvori – redarstveni nadzor njihove sigurnosti.
svezak VIII	Redarstveni predmeti i elementarne nepogode.
svezak IX	Novinstvo općenito.
svezak X	Zabrane i zapljene tiska.
svezak XI	Službene zemaljske novine.
svezak XII	Nadzor nad putovnicama i promet stranaca; odobrenje izdavanja putovnica za inozemstvo.
svezak XIII	Kazalište.
svezak XIV	Dozvole za održavanje javnih priredbi.
svezak XV	Dozvole za rad knjižara, prodavaonica umjetnina i muzikalija te biblioteka.
svezak XVI	Odlikovanja.
svezak XVII	Državni ispiti.
svezak XVIII	Dvor.
svezak XIX	Poslovi telegrafске i poštanske službe.
svezak XX	Krivotvorenje novca i mjenica.
svezak XXI	Igre na sreću.
svezak XXII	Poslovi zemaljske samouprave.
svezak XXIII	Crkva.
svezak XXIV	Škole i fakulteti.
svezak XXV	Vojni poslovi, vojni časnici koji se natječu za civilne poslove.
svezak XXVI	Općinski poslovi.
svezak XXVII	Zdravstvo i zdravstveno osoblje.
svezak XXVIII	Kazneni, popravni i humanitarni zavodi.
svezak XXIX	Zemljodjelstvo, stočarstvo, rudarstvo, šumarstvo.
svezak XXX	Građevinski poslovi i promet; državni i vodeni putovi itd.; brodarstvo; željeznica.
svezak XXXI	Blagajnički i proračunski predmeti (fondovi).
svezak XXXII	Kreditni i financijski predmeti, npr. državni krediti, novčarstvo, carine, porezi itd.
svezak XXXIII	Pravni predmeti, npr. odvjetnici, javni bilježnici, zemljišne knjige, starateljstvo itd.
svezak XXXIV	Razni predmeti (miscellanea). ¹⁶

U pogledu poslovanja odjela, konačni plan za odlaganje njihovih spisa, kako ga je prenio Kremser, također je stupio na snagu 1857. Naslovljen *Registraturs-Plan für die K. K. Kroatisch-slavonische Statthaltere*,¹⁷ sastojao se od dviju razina – na prvoj razini bili su definirani pretinci (od njem. Fach), označeni rimskim brojem (I-IV), a na drugoj svesci

¹⁶ HDA, Namjesništvo, Predsjedništvo, sv. II, 314/1857. Izvornik je donijet na kraju rada, kao Prilog I.

¹⁷ Isto, Prilog II.

ili fascikli (od njem. Faszikel)¹⁸ označeni arapskim brojem (1-78), no kod označivanja spisa nije korištena oznaka pretinca (slika 1).

Slika 1. Registraturni plan za spise odjela Namjesništva (Registratur-Plan für die K.K. Kroatisch-slavonische Statthalterei) – prva stranica. HR HDA 69. Hrvatsko-slavonsko namjesništvo, Predsjedništvo, sv. II, 314/1857.

Planom je naznačen nov smjer razvoja prema sistematizaciji predmetnih skupina, što je bilo naročito razvijeno kasnije, u razdoblju Zemaljske vlade. Za sada je to tek sustav u kojemu su, iako su pretinci bili oblikovani kao glavni naslovi, svesci (kao svojevrsni podnaslovi) tekli kontinuirano, s brojčanim označivanjem koje se nije prekidalo. Pretinci nisu nužno bili definirani samo jednim naslovom, već su unutar njih bila navedena uglavnom po dva glavna naslova, a u posljednjem, četvrtom pretincu bilo ih je čak pet. *Pretinac I* odnosio se na poslove države s obzirom na Ustav, upravu i

¹⁸ Izrazi *pretinac* i *svezak* doslovni su prijevodi njem. izraza *Fach* i *Faszikel*. Upravo ti izrazi ukazuju na podrijetlo terminologije, koja je prvobitno bila vezana uz fizičko odlaganje u pismohrani (u pretincima i svežnjevima), od čega su se postupno razvili izrazi za intelektualne jedinice odlaganja. Kasnije, u početku poslovanja Zemaljske vlade, za sličnu razinu organizacije spisa (koja je svojevrsno 'virtualno' sredstvo organizacije spisa, tj. razinu koja nema vlastitog naslova niti posve konzistentan sadržaj, vidi kod Vidmara, 427-429) korišten je izraz *razdjel*. No treba napomenuti da je u u hrvatskome tekstu Naputka iz 1855. izraz *razdjel* korišten kao svojevrsni sinonim za *svezak* (pojavljuju se naizmjenično), te da se u njemačkom predlošku Naputka za to koriste izrazi *Registraturabteilung*, *Unterabteilung* i *Faszikel*, dok je u sudskome poslovanju *razdjel* odgovarao izvornome njemačkom izrazu *Abteilung*. Općenito, u tom je pogledu vokabular najviše oscilirao i razvijao se, što se može vidjeti i kod registrature Unutarnjeg odjela Zemaljske vlade (također u Vidmarovom članku). To je ujedno odraz nastojanja da se taj segment poslovanja čim više usavrši.

zakonodavstvo, što je ujedno bio prvi naslov koji je obuhvatio sveske 1-12, te na stanovništvo, evidencije stanovništva, pitanja vojske i vojne obveze, što je bio drugi naslov koji je obuhvaćao sveske 13-20. *Pretinac II* odnosio se na poslove nastave i bogoštovlja (sv. 21-34), *pretinac III* na poslove javne sigurnosti («policije», tj. redarstva) i zdravstva (sv. 35-45), te na kaznene, popravne i humanitarne ustanove (sv. 46-52), *pretinac IV* odnosio se na proizvodnju sirovina, obrt, industriju i trgovinu (sv. 53-62), građevinske poslove i promet (sv. 63-69), blagajničke i proračunske stvari (sv. 70-71), kredite i financijske stvari (sv. 72-77), te na razne pravne stvari (sv. 78).

Isto tako, ni sadržaj svezaka nije bio definiran zajedničkim naslovom za svaki pojedini svezak, već se sastojao od niza predmetnih odrednica koje su bile navedene unutar brojčane oznake – neki puta sa zajedničkom odrednicom na početku (npr. kod sv. 21, gdje se na početku nalazi odrednica *niže školstvo*), a neki puta bez nje (npr. kod sv. 23). Plan je, prema tome, izgledao ovako:

Pretinac I

Država.

S obzirom na Ustav, upravu i zakonodavstvo.

- sv. 1** Car, dvor, carska vlast, suverena vlast.
Nasljeđivanje prijestolja, krunidbe, rođendani, imendani i druge proslave.
Smrtni slučajevi na dvoru i žalovanje.
Putovanja.
Susreti u inozemstvu.
Odlikovanja, plemstvo, pomilovanja, nasljedni posjedi (Fideikomissi).
- sv. 2** Državna tijela: ministarstva te dvorske, zemaljske, županijske i kotarske oblasti s podređenim i pomoćnim uredima.
Organizacija, međusobno djelovanje, nadležnost, korespondencija.
Djelokrug.
Primopredaja dužnosti, izlučivanje spisa.
- sv. 3** Personalni spisi službenika državnih tijela.
Imenovanja, unapređenja, premještaji, otpusti, dopusti.

itd.

Stanovništvo.

Evidencije stanovništva, vojska i vojna obveza.

- sv. 13** Popisivanje stanovništva, ploče s nazivima mjesta, numeracija kuća.
Dokumentacija popisivanja, izbjegli popisivanje.
Kretanje stanovništva (brojčano).

itd.

Pretinac II

Nastava i bogoštovlje.

- sv. 21** Niže školstvo.

Narodne, osnovne, realne škole: statuti, nadzor, isprave, računi, nastavnici, pomoćnici, pripravnici-plaće, dotacije, redovita beriva, dugovi, opskrba (nastavnika, njihovih udovica i siročadi).

Nastavna sredstva i pomagala, školske knjige, nagrade, besplatne knjige, sjednice nastavničkog vijeća, školske vizitacije, prodaja školskih knjiga, privatne školske i odgojne ustanove, stručni tečajevi i večernje škole.

Školske zgrade.

sv. 22 Gimnazije, nastavnički zbor, nadzor, svjedodžbe, nastavna sredstva, maturalni ispiti, školski praznici, školski izdaci.

sv. 23 Staleške stručne i tehničke škole. Potkivačke škole. Gimnastičke dvorane. Nastavnička vijeća, plaće, otplate. Muzejski kabineti, kabineti za kovani novac i antiku. Starine. Društva za povijest i pristupnice društvima. Zemaljske ustanove za književnost i umjetnost. Muzeji.

sv. 24 Visokoškolske ustanove, npr. akademije, fakulteti i visoke medicinske škole.

itd.¹⁹

U pogledu oblikovanja planova, naročito ovoga potonjeg, namijenjenog potrebama odjela, možemo konstatirati da je model iz Graza bio prihvatljiv barem utoliko što su sva namjesništva imala sličan djelokrug, te su bila podređena izravno ministarstvima u Beču, poglavito Ministarstvu unutarnjih poslova. No isto je tako jasno da su među planovima pojedinih namjesništava postojale i razlike, ne samo zbog različitih autora, već i zbog donekle specifičnih prilika i problema u pojedinim zemljama. Tako se, primjerice, usporedbom s planom Namjesništva u Kranjskoj može uočiti da je tamo kao posve samostalan naslov istaknuta briga za isušivanje močvarnog tla, što je uvedeno zbog problema poput područja Ljubljanskog barja, koje je i danas poznato kao močvarno, dok kod nas to nije slučaj, pa se taj naslov nalazi u nizu s ostalima u svesku br. 53, posvećenom poljoprivredi (u odjelnome planu). Slično tome može se primijetiti da je Kremser na nekim mjestima dodavao specifične pojmove, ne samo kad se radi o općim pojmovima koji su bili odraz stvarnoga poslovanja uprave, već i kad se radi o ustanovama koje još nisu bile uspostavljene, ali za kojima je postojala potreba ili je njihovo otvaranje bilo planirano u budućnosti, kao što je npr. bilo *Sirotište, rodilište, umobolnica, opća bolnica i bolnica za umiruće u Zagrebu* (sv. 48), *Zavod za gluhe ili Zavod za slijepce* (sv. 49) itd., ili pak *Ženska kaznionica u Zagrebu* (sv. 46) čiji je naziv naknadno dopisan rukom. Neki su izrazi preuzeti izravno iz austrijske upravne tradicije i

¹⁹ Cjelovit plan donijet je na kraju rada, ne samo na njemačkom jeziku, kao transkript s gotice, već i u prijevodu na hrvatski jezik (Prilog III). Prethodili su mu raniji transkript te prijevod u sumarnom inventaru Erne Perak, transkript mjestimice manjkav, a prijevod djelomice stilski nedorađen. Oba su poslužila kao polazište i poticaj za daljnji rad. Za prijevod i doradu te kontrolu prvotnoga transkripta zahvaljujem kolegici Danijeli Marjanić, za savjete pak pri jezičnoj doradi hrvatskoga prijevoda kolegama Stjepanu Razumu i Ladislavu Dobrici.

Pored uobičajenoga služenja rječnicima i leksikonima, bitna ispomoć pri prevođenju bila je historiografska i upravna literatura (poglavito Smrekar), ali i vokabular bliskih sljednika (poput Zemaljske vlade), te – kao dragocjen izvor za neke arhaizme u njemačkom predlošku – Herkov (zbog toga je njegova Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe i navedena u popisu literature).

terminologije, kao što su, primjerice, izrazi *nasljedne službe* (Erbämter) ili *zemaljski kolegiji* (Landescollegien)²⁰ (sv. 8) te su, po svemu sudeći, prenijeti automatizmom (mehanički). Naročito je upadljivo povremeno miješanje izraza *županija* i *okrug* (u predsjedničkom planu: Kreis – sv. I, a u odjelnome planu: *Komitat* – sv. 2, *Commitato* – sv. 8, *Kreis* – sv. 75, 77), koji se u planu pojavljuju naizmjenično, a pri tome se mislilo na istu vrstu administrativno-teritorijalnih jedinica. Treba, naime, imati na umu da je u upravi Hrvatske i Slavonije službeno u uporabi zadržan izraz *županija*, iako su županije statusno izjednačene s okruzima uspostavljenima u austrijskim i drugim zemljama Monarhije, pa je do ovakvog miješanja očito došlo greškom Kremsera.

Ostali elementi uredskog poslovanja Namjesništva

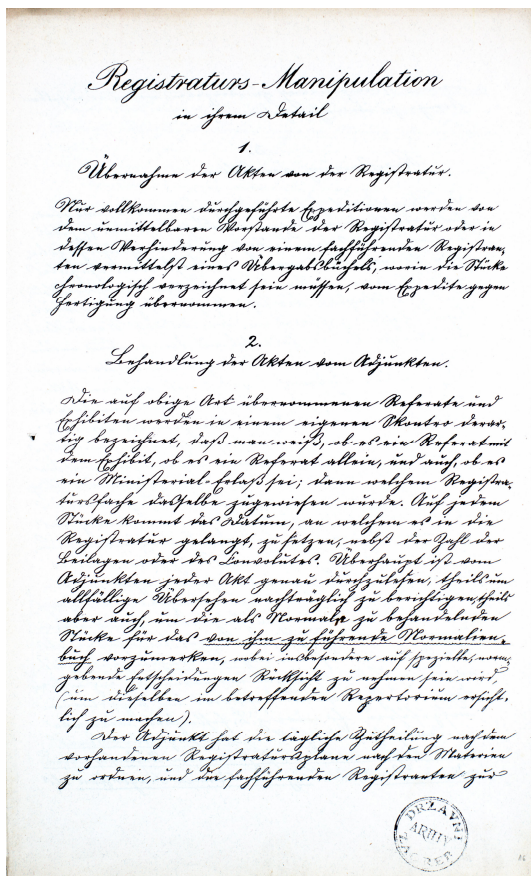
Uredsko poslovanje Namjesništva bilo je u cjelini propisano posebnim dokumentom koji je također sastavio Kremser pod nazivom *Registraturs-Manipulation in ihrem Detail*, navodeći u njemu postupke i sredstva koje je trebalo koristiti (slika 2).²¹

Pored novih registraturnih planova, uredsko poslovanje Namjesništva donijelo je još nekoliko novosti. Jedna od njih bilo je korištenje *korjenitog broja*, iako se izraz kao takav u njegovome poslovanju nigdje izrijeком ne pojavljuje, niti se pod tim nazivom spominje u navedenome dokumentu. Najbliži dokument koji ga imenuje jest Naputak iz 1855. u kojemu ga nazivaju maticom. Iako je o tome bilo govora već tijekom 1856., spisi su kod Namjesništva bili povezani oko korjenitog broja tek od 1857. Na spisima se uz korjeniti broj nalazila oznaka *ad*, npr. »Zahl 509/1857, Fasc.-Zahl 2. ad 314 anno 1857.« Kriterijem okupljanja spisa oko jednoga broja (u ovome slučaju broja 314 iz 1857. godine) bilo je pripadanje istome predmetu. Svi spisi jednoga predmeta bili su u registraturi okupljeni oko prvoga broja koji je kao takav bio registriran u urudžbenom zapisniku, bez obzira na to što su ostali bili ponovno evidentirani svaki pod svojim brojem. Na njima je uvijek bio upisan broj toga prvog spisa, te su oko njega bili okupljeni u *trogodišnjem razdoblju* koje se zvalo *trijenij* (»trienium«). To je bilo propisano i spomenutim Kremserovim internim aktom (*Registraturs-Manipulation in ihrem Detail*).²²

²⁰ Kao pandan izrazu *Landescollegium*, koji se u austrijskoj terminologiji odnosio na državna/pokrajinska (zemaljska) vijeća za unapređenje raznih grana uprave i gospodarstva, kod nas se u ovom razdoblju koristio izraz *Commission*: K.k. Politische Einführungs-Commission, K.k. Gerichtsein-führungs-Commission für Croatien und Slavonien, K.k. Organisations-Landescommission für Croatien und Slavonien, K.k. Landescommission für die gemischte Bezirksämter (usporedi: Arhivski fondovi i zbirke, 64).

²¹ HDA, Namjesništvo, Predsjedništvo, sv. II, br. 314/1857. Usporedi tđr. Predsjedništvo, sv. II, 314-509/1857, 314-631/1857.

²² Kasnije se za to uvriježio naziv registraturno razdoblje. Radi usporedbe, Uredovni napatuk iz 1855. predvidio je dvo-, tro-, četvero- i petogodišnje trajanje registraturnog razdoblja (koje naziva »registraturnom periodom«). Usporedi: ZVL/1855, razd. I, kom. XIII, br. 75, 165-207.

Slika 2. Naputak M. Kremsera o uredskom poslovanju Namjesništva (Registrators-Manipulation in ihrem Detail) – prva stranica. HR HDA 69. Hrvatsko-slavonsko namjesništvo, Predsjedništvo, sv. II, 314/1857.

Dapače, on je u svojem izvješću s početka 1857. naglasio da smatra jednim od najvećih nedostataka ranije (zatečene) registrature to što nije »priorirala« spise (tj. okupljala ih oko korjenitog broja).²³ Koncept korjenitog broja, koji je time uveden u poslovanje ovdašnjih ustanova, vremenom je postao jednim od sinonima za uredsko poslovanje u Monarhiji, a njegovo korištenje nije zamrlo u razdoblju Namjesničkog vijeća, kao ni u vrijeme Zemaljske vlade.²⁴ Treba napomenuti da se u Namjesništvu okupljanje oko korjenitog broja, pored toga što je bilo naznačeno na spisima (tj. njihovim košuljicama), moglo pratiti i putem kazala koja su stoga bila glavna ispomoć za pojedinačno pretraživanje.

²³ HDA, Namjesništvo, Predsjedništvo, sv. II, 314/1857. Pojam prioriranja, prema onome što navodi Vidmar, dobio je drugačije značenje u vrijeme Zemaljske vlade. Tad se radilo o postupku oblaganja spisa njegovim predpisima, nastalim u ranijem registraturnom razdoblju (razdobljima). Oblaganje se provodilo prema potrebi, tijekom rada na nekom predmetu (Vidmar, 430).

²⁴ O korjenitom broju kao obilježju uredskog poslovanja austrougarskih ustanova pisao je Papritz (Papritz, 219). On donosi konstataciju da se korjeniti broj u Austriji pojavio tek s Kielmannseggovom uredskom reformom na prijelazu stoljeća (oko 1900), kad su u pitanju provincijalna tijela, te je najprije uveden u Donjoj Austriji. Po njemu, sustav je korjenitog broja na razini središnjih državnih tijela primjenjivan tek od 1908. u Ministarstvu za javne radove, a kod drugih središnjih tijela Monarhije još i kasnije. Ovaj rad pokazuje da njegove konstatacije ne stoje.

Obrazac urudžbenog zapisnika koji je koristilo Namjesništvo ostao je u većini svojih elemenata na snazi sve do vremena Zemaljske vlade, isto kao što su i temeljne rubrike *urudžbenog zapisnika* (*»napisnika«*), propisane Uredovnim napatkom od 17. ožujka 1855. za niže upravne oblasti, bile u glavnim crtama na snazi barem još na prijelazu stoljeća, u poslovanju županija, kotareva ili općina.²⁵ Jedina *značajna* razlika između rubrika urudžbenog zapisnika Namjesništva i kasnijih tijela središnje zemaljske uprave bila je u tome što su Namjesničko vijeće i Unutarnji odjel Zemaljske vlade uvrstili kao posljednju rubriku u urudžbenom zapisniku onu za oznaku sveska (*»pismare svezak«*). To nije bilo korišteno u vrijeme Namjesništva, što ne čudi s obzirom da je sustav svezaka tada tek uveden u poslovanje. U urudžbeni zapisnik se, uz tekući broj spisa, upisivala i oznaka organizacijske jedinice, tj. odjela kojemu su spisi bili upućeni na rješavanje (naznačenog rimskim brojem), što je također ostalo vrijediti i kasnije, kod Namjesničkog vijeća i Zemaljske vlade.²⁶ Pored toga, radi bolje kontrole kretanja i rješavanja spisa, bili su upisani datum dolaska, datum i broj dodijeljeni spisu kod pošiljatelja, kratki sadržaj i datum rješenja.²⁷

Spisi su po urudžbiranju bili opremljeni košuljicom (*»referatsbogen«*) na kojoj je, pored ostalih potrebnih podataka, bio opisan i kratki sadržaj spisa (slika 3). Ostali podaci na gornjem dijelu košuljice bili su razvrstani u dva stupca: slijeva je bio naznačen broj koji je spis dobio po ulasku u Namjesništvo, datum nastanka zaprimljenog spisa, datum njegova primitka i izvorni broj; a zdesna – datum do kojega se spis rješavao u uredu, ime referenta koji je spis riješio i osobe koja ga je kolacionirala, te datum ekspedicije (otpošiljanja). Već na prvoj strani košuljice nastavno se pisao odgovor, odnosno koncept izlaznog spisa.²⁸

²⁵ Smrekar: II, 213.

²⁶ Usporedi: HDA, Namjesništvo, Opći urudžbeni zapisnik, br. 20.001-22.000/1856; HDA, Namjesničko vijeće, Opći urudžbeni zapisnik, br. 9477-14.096/1865; HDA, Unutarnji odjel Zemaljske vlade, Urudžbeni zapisnik, br. 1-7000/1894.

²⁷ Rubrike urudžbenog zapisnika u vrijeme Namjesništva bile su sljedeće: tekući broj urudžbenog zapisnika; datum upisa i datum dolaska; sadržaj spisa; riješeno; napomena (Fortlaufende Zahl des Exhibitiv-Protokolls der k.k. Statthalterei, Datum der Eingabe und Tag der Einlagens; Inhalts des Stückes; Erledigung; Verfolg).

²⁸ HDA, Namjesništvo, Predsjedništvo, sv. II, 314/1857.

provesti tri tjedna na praksi kako bi upoznao moguće načine rješavanja nedoumica i dvojbenih situacija.³³

U pogledu terminologije, budući da se radi o razdoblju germanizacije, u sustavu uredskog poslovanja Namjesništva korišteni su isključivo njemački izrazi, no istodobno su ipak u glavnome normirani i hrvatski nazivi, utoliko što je Uredovni naputak iz 1855. objavljen i na hrvatskome jeziku.³⁴ Hrvatsko nazivlje iz Naputka nije zaživjelo u punome opsegu, već djelomično, nešto odmah, a nešto u kasnijem razdoblju kad je hrvatski jezik i formalno ponovno postao službenim. U Naputku su se pojavili izrazi *poslovni ili podnesni napisnik* (što se odnosilo na urudžbeni zapisnik), koji je potom mogao biti *opći ili posebni* (za potonji se koristio i izraz *tajni ili prezidijalni*). Uz to se kao oblik evidencije navodio i *abecedni potražnik* (naputak ga je još nazivao *kazalom ili našastarom*), te je uveden u uporabu izraz *razdjel ili svezak* – za tematsku ili predmetnu cjelinu kojoj su spisi sadržajno pripadali i u kojoj su bili odloženi.³⁵ Također, ovdje se za ono što danas nazivamo pismohranom koristio izraz registratura, koji će od tada, uz alternativni izraz *pismara*, dominirati uredskim vokabularom na području Hrvatske i Slavonije, do kraja postojanja Austrougarske Monarhije.

Zaključak

Značaj neoapsolutističkog razdoblja u pogledu uredskog poslovanja jest u tome što su tada definirane osnovne konture tog segmenta poslovanja u modernoj upravi Monarhije, nakon ukidanja feudalizma i uspostave novoga društvenog poretka, ne samo na državnoj, već i na zemaljskoj razini, te kod nižih tijela.

Ideju *predmetne registrature* koja prati nadležnosti uprave i nastoji ih čim bolje sistematizirati, *pojam sveska* koji se za to koristi, specifičnost okupljanja pojedinačnih sadržajnih cjelina oko *korjenitog broja*, način vođenja evidencija – poglavito urudžbenih zapisnika i kazala – možemo, nakon svega što smo usporedili, smatrati općim mjestima uredskog poslovanja u Monarhiji. No uz ta obilježja, može se pratiti i to kako su se na konkretnim temeljima ove registrature dalje razvijale registrature Namjesničkog vijeća i Zemaljske vlade, kao njegovih sljednika koji su djelovali na području Hrvatske i Slavonije od 1861. do 1918. Primjerice, zbog sličnosti njihovih ovlasti, registraturni plan Predsjedničke kancelarije Namjesničkog vijeća gotovo je doslovce preuzeo registraturni plan Predsjedničke kancelarije Namjesništva. U dijelu poslovanja koji su vodili odjeli došlo je pak do značajnije promjene, zbog redukcije nadležnosti nastale uspostavom novoga upravnog aparata, koji je za ovo naše područje, pored Namjesničkog vijeća, uključio i Hrvatski dvorski dikasterij (kasnije Hrvatsku dvorsku kancelariju) u Beču. Bilo bi zanimljivo pratiti i sustav i njegov razvoj i u vrijeme Zemaljske vlade, kako bi se

³³ HDA, Namjesništvo, Predsjedništvo, sv. II, 314-2349/1857.

³⁴ ZVL/1855, razd. I, kom. XIII, br. 75, 165-207.

³⁵ Tekst Naputka kaže da se »politički spisi registriraju ... u pravilu u razdielih koji su sačinjeni polag materiah«.

Sudski poslovnik iz 1853. donosi slične nazive, u pojedinostima prilagođene vođenju sudskih predmeta: *spisovni smotak* i *razdjel*, a za knjige *podnesni napisnik* i *pokazni registar* ili *kazalo*, te također predviđa *prezidijalnu registraturu*.

spoznale sve njegove transformacije nastale u nastojanju udovoljenja izazovima vremena, no to je već mogućim predmetom jednoga drugog rada.

Literatura i izvori

Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima u SFRJ : SR Hrvatska. Beograd : Savez arhivskih radnika Jugoslavije, 1984. (uredio: Kolanović J.).

Bačić, S. *Razvitak moderne registrature u Hrvatskoj.* Zagreb : Arhiv Hrvatske, 1971.

Beuc, I. *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945).* Zagreb : Arhiv Hrvatske, 1969.

Buturac J., Bačić S. *Iz historije pisanog dokumenta.* Zagreb : Arhiv Hrvatske, 1966.

Gross, M. Modernizacija izvana – reforme u građanskoj Hrvatskoj i Slavoniji za neoapsolutizma. *Časopis za suvremenu povijest* (Zagreb). 3(1980), str. 6-53.

Gross, M. *Počeci moderne Hrvatske : neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850-1860.* Zagreb : Globus, 1985.

Herkov, Z. *Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske.* Sv. 1-2. Zagreb : JAZU, 1956.

Hrvatsko-slavonsko namjesništvo, HR HDA 69.

Leskovec, A. Sistemi pisarniškega poslovanja uprave v dobi dualizma na Ogrskem. *Arhivi* (Ljubljana). 16, 1-2(1993), str. 74-77.

Namjesničko vijeće, HR HDA 70.

Papritz, J. *Archivwissenschaft : Organisationsformen des Schriftguts in Kanzlei und Registratur.* Band 2 : Teil II, 2. 2. durchgesehene Auflage. Marburg : Archivschule Marburg, 1983.

Pavličević, D. Županije u Hrvatskoj i Slavoniji u prijelaznom razdoblju od 1848. do 1881. *Hrvatske županije kroz stoljeća.* Zagreb : Školska knjiga, 1996. Str. 71-98.

Perak, E. *Carsko i kraljevsko hrvatsko-slavonsko namjesništvo u Zagrebu, 1854-1861. godine (Stattheltereii) : Sumarni inventar.* Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 1993.

Pivk, O. *Registraturni načrt za Namesništvo in okrajna glavarstva na Kranjskem.* Ljubljana : Arhiv Slovenije, 1996.

RGB, Reichsgesetzblatt, 1855.

Serše, S. Način odlaganja spisov pri upravnih in autonomnih organih na deželni in lokalni ravni v drugi polovici devetnajstega stoletja. *Arhivi* (Ljubljana). 21, 1-2(1998), str. 26-31.

Smrekar, M. *Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.* Knjiga prva. Zagreb : Ignjat Granitz, 1899.

Smrekar, M. *Priručnik za političku upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji.* Knjiga druga. Zagreb : Ignjat Granitz, 1900.

Vidmar, J. Registratura Odjela za unutrašnje poslove Zemaljske vlade 1869-1918. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 1(1958), str. 411-444.

Zemaljska vlada, Odjel za unutarnje poslove (UOZV), HR HDA 79.

ZVL, *Zemaljsko-vladni list za kraljevine Hèrvatsku i Slavoniu,* 1850-1855.

Žontar, J. Razvoj sistemov poslovanja s spisi pri upravnih oblasteh do reforme pisarniškega poslovanja leta 1956. *Arhivi* (Ljubljana). 16, 1-2(1993), str. 30-44.

Prilog I
Fascikeleintheilung der Präsidual-Registratur

Fasc. I

Personal. Angelegenheiten der politischen und Fondsbeamten; und zwar:

- a. Ernennung der politischen und Fondsbeamten bis zum 9. diätenklasse mit Ausnahme der Kreis-kommissäre und der Beamten der Bezirksämter, -Vorschläge für jene Stellen deren Besetzung der Ministerien oder Sr. K.K. apostolischen Majestät vorbehalten ist.
- b. Bestimmung der Standorte der betreffenden beamten und Diener, -Übersetzungen.
- c. Aufnahme und Zuweisung der Konzepts-Praktikanten-Verleihung der Adjuten.
- d. Ernennung der Staathalterei-Diener.
- e. Bewilligung zur Aufnahme der Diurnisten bei der Kreis ämtere.
- f. Urlaubsbewilligungen.
- g. Bewilligung von Dienstauschen, -Annahme der Resignationen.

Fasc. II

Disziplinar-Angelegenheiten der politischen und Fondsbeamten. Organische Verfügungen, Geschäftsgang der politischen Behörden.

Fasc. III

Bewilligung von Remunerationen, -Aushilfer, -Gehaltvorschüssen, Uibersiedlung- Vergütungen (Übersiedlungs-Vergütungen).

Fasc. IV

Wirksamkeit bei Besetzungen für die Bau- und Kontrolls-Behörden, und die Disziplinar-Angelegenheiten derselben.

Fasc. V

- a. Staatspolizei und oberte Leitung der Polizei im Allgemeinen.
- b. Überwachung der Vereine. *Landessicherheit. Gendarmerie.*³⁶

Fasc. VI

Personal-Angelegenheiten der Polizei-Direktion.

³⁶ Tekst u kurzivu je u originalnome, litografiranom predložku dopisan naknadno rukom.

Fasc. VII

Öffentliche Bade- und Brunnenanstalten, bezüglich der Polizei-Aufsicht in derselben.

Fasc. VIII

Polizei-Vorfälle und Elementarereignisse.

Fasc. IX

Pressangelegenheiten im Allgemeinen.

Fasc. X

Mit Verbot oder Beschlag belegte Druckschriften.

Fasc. XI

Offizielle Landeszeitung.

Fasc. XII

Überwachung des Pass- und Fremdenwesens, Ertheilung der Reisepässe in das Ausland.

Fasc. XIII

Theater-Angelegenheiten.

Fasc. XIV

Befugnissertheilung für öffentliche Produktionen.

Fasc. XV

Vertheilung von Buch-Kunst-Musikalien-Handlungen und von Bibliotheks-Befugnissen.

Fasc. XVI

Auszeichnungen.

Fasc. XVII

Staatsprüfungs-Angelegenheiten.

Fasc. XVIII

Hofangelegenheiten.

Fasc. XIX

Angelegenheiten des Telegraphen- und Postdienstes.

Fasc. XX

Münz- und Kreditspapier-Verfälschungen.

Fasc. XXI

Theilnahme an ausländischen Lotterien.

Fasc. XXII

Angelegenheiten der Landesvertretung.

Fasc. XXIII

Geistliche Angelegenheiten.

Fasc. XXIV

Schul- Studien- Angelegenheiten.

Fasc. XXV

Militär Angelegenheiten, *Militär-Aspiranten für Civil-Dienstplätze.*

Fasc. XXVI

Gemeinde-Angelegenheiten.

Fasc. XXVII

Sanitäts-Wesen und Personale.

Fasc. XXVIII

Straf-Corrections-und Humanitäts-Anstalten.

Fasc. XXIX

Landeskultur, Viehzucht, Berg- und Forstwesen.

Fasc. XXX

Bauten und Communication, Reichs- und Wasserstrassen etc. Schiff-fahrt. Eisenbahn.

Fasc. XXXI

Kassa- und Fondsgegenstände.

Fasc. XXXII

Credits- und Finanzgegenstände, als National-Anlehne, Münzwesen, Zollsachen, Steuer etc. etc.

Fasc. XXXIII

Justic-Gegenstände, als Advokaten, Notäre, Grundbuchs- und Waisenwesen etc. etc.

Fasc. XXXIV

Gemischte-Gegenstände (Miscellanea).

Prilog II.

Registraturs-Plan für die K.K. Kroatisch-slavonische Statthaltere

Fach I.

Der Staat.

Rücksichtlich seiner Verfassung, Verwaltung und Gesetzgebung.

1.

Seine Majestät der Kaiser, das Kaiserliche Haus, die Kaiserliche Gewalt, Hoheitsrechte.

Thronbesteigung, Krönung, Geburts-Namens- und andere Feierlichkeiten.

Sterbefälle, Hoftrauer.

Hofreisen.

Vertretung nach Aussen.

Auszeichnungen, Adelsangelegenheiten, Begnadigungen, Fidei-Commissse.

2.

Staatsbehörden: die Ministerien, die Kais. Hof-Landes-Komitats-und Bezirks- mit ihren Unter- und Hilfsbehörden.

Deren Organisierung, Wechselwirkung, Kompetenz, Korrespondenz.

Deren Wirkungskreis und Amtsführung. Amtsübergaben und Übernahmenn, Aktenausscheidung.

3.

Personalien der Staatsbehörden. Ernennungen, Beförderungen, Übersetzungen, Entlassungen, Urlaube.

4.

Pensionen, Provisionen, Gnadengaben. Erziehungsbeiträge der Beamten, deren Witwen und Waisen, Pensionüberweisungen, Pensioneinstellung, Verbotslegung, Kondukt-Quartale.

5.

Amtslokalitäten-Ausmittlung, Herstellung, Einrichtung, Mieth und Miethzinse für die Behörden in Privatgebäuden.

Banalresidenz-Gebäude.

6.

Amtauslagen, Pauschalien, Kanzlei, Requisiten.

Reisekosten-Partikularien. Druchsachen, Druckpapiere, Lithographie. Zeitungs-Insertiongebühren, Pränumeration auf Zeitungen, Zeitschriften etc.

7.

Reihsgewerth, Reichbürgerschaft, Freizügigkeit. Abfahrtsgehalt, Aus- und Einwanderung, Übersiedlung.

8.

Landes Vertretungs-Angelegenheiten. Incolat, Landes Matriker, Erbämter. Landescollegien und deren Personale.

Landes- und Commitato-Fond. *Theater.*

9.

Gemeindeangelegenheiten: Konstituierung, der Gemeinden-Gemeindeordnung, Gemeindevertretung und Wirkungskreis, Gemeinde-Beamte, deren Ernennung, Besoldung, Pensionierung, Versorgung der Witwen, Magistrat Agram.

Disziplinarvergehen gegen Gemeindebeamte.

10.

Uniformierte Bürger Corps, Errichtung, Uniformierung, Armierung, Chargewahl und Bestätigung.

11.

Gemeinde-Vermögen, Realitäten, Obligationen, Gemeinde-Umlagen, Gemeinde-Rechnungen, Kreditsoperationen, Grundvekäufe und Vertheilungen.

12.

Gemeinde-Zuständigkeit und überhaupt Bürgerrechts, Ehebewilligung, Heimatscheine u.s.w. Gemeinde-Versorgung.

Die Bevölkerung.

Evidenzhaltung und Militäranglegenheiten

13.

Konskription, Ortschaftstafeln, Häusernummerierung.
Konskriptionsauslagen, Konskriptions-Flüchtlinge.
Volksbewegung.

14.

Rekrutierung, Rekrutierungskosten, Stellungen, Exoffo.
Stellungen, Rückstände, Rekrutierungs-Flüchtlinge.

15.

Entlassungen aller Art vom Militär:
Militärbefreiungen, Beurlaubungen, Übersetzung in der Reservestand.
Desertionen, Eruirungen, Taglien für Einbringung der Deserteure.

16.

Invaliden, Invalidenhäuser, Invalidenversorgung, Militär-Witven und Waisen.

17.

Militär-Bequartierung und Märsche, Kasernen, Dislozierung, Marschinstradierung,
Durchzugsverpflegung, Vorspann, Marsch- und Vorspanns-Comissariate, Entlohnungen
derselben.

18.

Militärverpflegung, Militär-Schulden, Invasions-Auslagen etc.
Kriegsschäden-Vergütung.
Subarrendierung.
Sicherstellung von Verpflegserfordernissen und Lieferungen, Militärspitäler-Heilkosten.

19.

Remontierungs- und Rüstungsgegenstände.
Pferdeeinkäufe und Verkäufe, Militär-Pferdestallungen. Montur, Armatur, Pulver und andere
Kriegserfordernisse.

20.

Militär-Erziehungshäuser, Exerzierstütze, Reit- und Schwimmschulen.
Militärexzesse, Verbruechen und Strafurtheile, Kriegs- und Standrecht.

Fach II.

Unterricht und Cultus

21.

Niedere Unterrichts-Anstalten.

Volks-, Normal- und Haupt- dann Realschulen-Verfassung, Aufsicht, Ausweise, Rechnungen, Lehrer, Gehilfen, Präparanden.

Besoldung, Dotierung, Maturalbezüge, Schulgeld. /Versorgung der Lehrer, deren Witwen und Waisen/. Lehrmittel, Schulrequisiten, Schulbücher, Prämien, Gratisbücher. Lehrerversammlungen, Schulvisitationen, Schulbücherverschleiss, Privatschule- und Erziehungsanstalten, Industrie- und Sonntagsschulen.

Schulgebäude.

22.

Gymnasien, Lehrkörper, Aufsicht, Ausweise, Lehrmittel, Maturitätsprüfungen, Ferien, Schulauslagen.

23.

Ständische Real- und Technische Schulen. Hufbeschlagslehranstalt. Turnanstalt.

Ständischer Lehrkörper, Bezüge, Remunerationen. Museum, Münz- und Antikenkabinet. Alterthümer. Historischer Verein. Beitritt zu gelehrten Gesellschaften.

Literarische und artistische Anstalten des Landes. Museum.

24.

Höhere Unterrichtsanstalten als: Akademien, Fakultäts- und medizinisch-chirurgische Studien. Verfassung, Professoren, Suplenten, Docenten deren Bezüge u.s.w.

Akademischer Senat. Rektoratswahl, Quästur, Vorleseordnung, Konferenzprotokolle u.s.w.

25.

Verschiedene den Unterricht betreffende Gegenstände, statistische Nachweisungen.

Bibliotheken, Unterrichtsgelder, Stipendien.

26.

Geistliche Angelegenheiten. Verhältniss der Kirche zum Staate, Gottesdienst, Seelsorge.

Geistliche Visitationen, Exerzizien, Jubäläum, Fastenordnung, päpstliche Bullen, Hirtenbriefe, Patronats- und Vogttheisachen. Hohe Pfarrbibliothek, Kirchenrechnungen.

27.

Bisthümer Domkapitel, Kanonikate, Alumnatikum, neu ausgeweichter Klerus, Priesterhauszöglinge. Ritterorden.

28.

Pfarren, Benefizien, Kuratien. Besetzung. Gehalte, Kongrua, Kollekturen. Grundesschädigungsrenten.

Pfarrkonkursprüfungen. Dispensen.
Errichtung neuer Pfarren, Einpfarrung.
Exziedierung der Kollekturen.
Kapläne.

29.

Defizienten und Korrigenden-Priester.
Deren Unterhalt, Korrekptions-Anstalten.
Geistliche Disziplinarsachen, Beschwerden gegen Geistliche.

30.

Pfarrkirchen und Mesnergebäude.
Erbauung, Reparaturen.

31.

Stifte und Klöster. Ihr Personalstand. Unterhalt. Almosen Aequiralaat für Mendikanten.
Aufnahme von Novizen und Novizinen.

32.

Stiftungen geistliche. Messen-Iahrtagsstiftung.
Fromme Legate, Stiftungsoperate, Stiftungsverbindlichkeiten.

33.

Ehesachen, Taufen, Trauungen, Todterscheien, Aufgebots- und Verwandtschafts-Dispensen.
Witwenzeitnachsicht, Konkubinate.
Matrikelführung der Pfarämter.
Tauf, Trau, Sterbregister. Berichtungen.

34.

Toleranz-Angelegenheiten. Akatolischer Klerus und Kultus. Religionsveränderung Akatolische
und gemischte Ehesachen. Beth- und Schulhäuser. Sammlungen für solche verschiedene
Religionssekten.

Fach III.

Die Öffentliche Aussicht /:Polizei:/ und das Sanitätswesen.

35.

Polizeiwesen in Allgemeinen.
Strafgelder und dienstfällige Rechnungen.
Feuer-Bau- und Reinlichkeitspolizei.

Dampfkessel-Untersuchungen.

Pulvertransporte.

Elementarereignisse und Unglücksfälle aller Art, Milde Sammlungen. Taglien für Lebensrettungen und für erlegte wilde Thiere.

Waffen verbothene und Munitionsgegenstände Verschleiss und Besitzbewilligungen.

Pulvermühlen, Waffengüsse, Pulververschleiss.

36.

Militär Polizeiwachmannschaft, Montierung, Armierung, Amtslokalitäten, die Polizeibehörde und Polizei Kasernen, Miethverträge, Zinse, Amtserfordernisse Einrichtung u.s.w.

37.

Gendarmerie. Dislozierung, Bequartierung, Beistellung von Einrichtungsstücken und andere Erfordernissen, Postenverstärkung u.s.w.

Gendarmerie-Kosten.

38.

Eruirungen des Domicils und Zuständigkeit Inviligirungen, Spähbriefe, Persons- und Sachenbeschreibungen, Reisepässe, Wanderbücher, Streifungen, Aufenhalts-Bewilligungen, Iuden Aufenthalts—Bewilligungen.

39.

Schubwesen, Schubtransporte, Entweichungen, Schubstationen, Schubrechnungen und Vorschüsse, Abschaffungen und Ausweisungen.

40.

Arbeiter und Dienstbothenwesen.

Evidenzhaltung, Dienst- und Lohnstreitigkeiten.

41.

Approvisionierung. Wochenmärkte, Satzungen, *Limitationen*, Mass und Gewicht. Limentierungsangelegeheiten. *Preise der Lebensmittel*.

42.

Sanitätswesen. Personale. Dessen Anstellung, Niederlassung, Praxis, Gremialrechnungen. Verleihung von Chirurgen- und Apothekergerechtsamen. Untersuchung der Apotheken. Unbefugte Bereitung, Verkauf und Einfuhr von Medikamenten. Gifthandel, Hebammen.

43.

Friedhöfe, Todtenkammern, Familiengrüften, Leichentransporte.

44.

Impfung, Kuhpockenstoff. Erzeugung. Impfpremien, Impfparkularien.

45.

Epidemien, Viehseuchen. Hundswuth, Kontumazanstanlen, Thierspitäler, Sanitätsauslagen. Partikularien in Sanitäts-Angelegenheiten.

Straf-Corrections- und Humanitäts-Anstanlen.

46.

Strafhaus dessen Verwaltung, Beamte, Seelsorger, Aertze, Aufsichtspersonale. Aufnahme und Entlassung der Sträflinge. Entweichungen, Todtenfälle. Übersetzung der Sträflinge. Visitationen. *Weibliche Strafanstalt in Agram.*

47.

Zwangsarbeitshaus. Beamte und Aufsichtspersonale und Aeconomicum. Notionierung in dasselbe. Entlassungen, Todtfälle.

48.

Findel-Gebär-Irren-Kranken- und Siecherhaus in Agram. Spitäler. Spitalrechnungen. Verpflegskosten. Einbringung.

49.

Taubstummen-Institut. Blinden-Institut. Kleinkinderbewahranstalt. Krippen. Gesellerverein. Humanitäts-Verein.

50.

Armenversorgung in Armenhäusern. Armenfonde, Armenfondsstrafgelder. Litzationsperzente. Armenfondsrechnungen. Armuthszeugnisse. Ausstellung.

51.

Weltliche Stiftungen, Mädchenaussteuer-Stiftung, Bruderschaften, Waisenpfründen.

52.

Versatzamt. Sparrkassen, Assekurenzer Verein.

Fach IV

Rohproduction, Gewerbe, Industrie, Handel

53.

Landeskultur, Acker- und Wiesenbau, Obst- und Seidenzucht. Ernte. Misernte, Landwirtschaftsgesellschaft, Seidenbau- Verein. Entsumpfungen.

54.

Viehzucht, namentlich Pferdezucht, Beschälwesen. Veredlung anderer Nütztieren, Bienenzucht, Fischerei, Jagdpolizei.

55.

Grundzerstückungen, Kolonisierungen. Aus dem vormaligen Unterhalts-Verbande herrührende Verhandlungen, Haus-communionen.

56.

Grund-Entlastung und Grundentlastungs-fondsdirektion.

Ab- und Rückkläss der Berg-, Zins-, Rott- und Extrasessional-Gründe.

57.

Bergwesen. Bergbehörden. Aerarische Bergwerksprodukte, Privatgewerke und deren Angelegenheiten.

58.

Forst-Kultur. Forstverwaltung, Bewilligung von Halttriften u.s.w. Forstbeamte, Forstschutz- und Aufsichtspersonale. Befähigung, Uniformierung, Forstpolizei. Vertheilung von Gemeindewäldern, Forstverein.

59.

Allgemeine Gewerbsachen. Gewerbsystemalien, Zünfte, Innungen, Herbergen, unbefügte Gewerbsausübung, Nachsicht von Gefallen- und Wanderjahren, Kadizierte und verkäufliche Gewerbe.

60.

Handels- und Gewerbkammern.

61.

Polizeigewerbe. Komerzialgewerbe und Beschäftigungen. Handlungsgewerbe. Grosshandlungen, Handlungsbefugnisse, Krämereien, Marktferianten, Hausierer, Holz-, Naturalien-, Viktualienhandel. u.s.w.

62.

Förderung der Industrie.

Jahrmärkte-Industrie. Ausstellung und Vereine, Schiff-fahrt, Handels und Schiff-Fahrtsverträge, Konsulate, Privilegien, Fabriks- und Landsfabriksbefugnisse, Standgelder.

Bauten und Communication

63.

Baubehörden, Wirkungskreis, Personalien, Remunerationen, Partikularien.

Prüfung der Bau-, Maurer- und Zimmermeister.

64.

Reichstrassen, Brücken und Überfahrten.
Reichswasserbau.

65.

Lands- und andere Wasserbauten, Uferschutzbauten, Wasserwerke bei Bächen, Mühlgänge, Mühlbauten und Befugnisse, Brettersägen. Schwemm und Triftbefugnisse.

66.

Landes-, Bezirks-, Gemeindestrasse und Wege.
Brücken und Überfahrten.

67.

Privatbauten. Baudenkmal-Conservierung.

68.

Eisenbahnen, Arbeiteraufsicht, Expropriation, Bahnbetriebsaufsicht.

69.

Postwesen, Poststationen, Briefsammlungen, Porto-Freiheit und Pflichtigkeit, Frankierungs-
Rittgelder.
Telegraphwesen- und Anstalten.

Cassa und Fondsgegenstände

70.

Allgemeine Cassagegenstände. Instruktionen, Rechnungsabschlüsse, Kassastände, Kassaersätze,
Aktiv Rückstände.

71.

Fonde und zwar: Findel-Gebär-Irrenhaus-Impfstrafhaus-Grundentlassungs-Studien,
Rationalschul-Religions-Strassen und Wasserbau, dann Landes-*konkurrenz*fond und Fond für die
politischen Verwaltungsbehörden. Präliminarien, Gebahrungsübersichten, Erfordernissaufsätze,
Dotationen, Vorschussentlehnungen.

Credits und Finanzgegenstände

72.

Kreditswesen, Staatsanlehne, Bankwesen, Obligationen, Veränderungen der Obligationen,
Vinkulierung, Devinkulierung derselben u.s.w.

73.

Münzwesen. Münzfuss, Prägung und Ausgabe neuer Münzen, Einziehung, Punzierung, Münzverfälschung, Münzen gefundrer und Schätze.

74.

Finanzbehörden und deren Wirkungskreis.

Staatsgüter und Vermögen dann Monopolsgegenstände.

75.

Ls. Steuer, Kreis- und Bezirksumlagen, Auftheilung, Eintheilung, Veruntreuung.

76.

Zollwesen und Gefälle. Aus- und Einfuhr Zölle, Ls. und Privat Mauthe, Taxen, Stämpel, Perzentualgebühren.

77.

Kataster, Kreis- Lands- Bezirks- und Gemeindegrenzen. Berichtigungen und Streitigkeiten.

Justiz Gegenstände

78.

Justizbehörden, organische Einrichtung. Advokaten-, Notare-, Grundbuchs- und Waisenwesen, Verlassenschafts-Abhandlungen u.s.w.

Adoptierungen, Legitimationen, kaduke Verlässe.

Prilog III.

Registraturni plan Carskog i kraljevskog Hrvatsko-slavonskog namjesništva

Pretinac I.

Država.

Obzirom na Ustav, upravu i zakonodavstvo.

1.

Car, dvor, carska vlast, suverena vlast.

Nasljeđivanje prijestolja, krunidbe, rođendani, imendani i druge proslave.

Smrtni slučajevi na dvoru i žalovanje.

Putovanja.

Susreti u inozemstvu.

Odlikovanja, plemstvo, pomilovanja, nasljedni posjedi (Fideikomissi).

2.

Državna tijela: ministarstva, te dvorske, zemaljske, županijske i kotarske oblasti s podređenim i pomoćnim uredima.

Organizacija, međusobno djelovanje, nadležnost, korespondencija.

Djelokrug.

Primopredaja dužnosti, izlučivanje spisa.

3.

Personalni spisi službenika državnih tijela.

Imenovanja, unapređenja, premještanja, otpusti, dopusti.

4.

Mirovine, provizije, novčani darovi (milodari).

Ispomoći za podizanje djece službenika, njihove udovice i siročad, rješenja o mirovini, obustave mirovina, zabrane isplata, pogrebi-kvartalno.

5.

Uredske prostorije-sredstva, otvorenje, uređenje, unajmljivanje prostora i najamnine za tijela koja imaju sjedište u privatnim zgradama.

Zgrada banske rezidencije.

6.

Uredski troškovi, paušali, pisarnica, potrepštine. Putni troškovi-dokumentacija. Tiskopisi, tiskarski papir, kamenotisak (litografija). *Pristojbe za plaćanje novinskih oglasa, pretplata za novine i časopise.*

7.

Državno područje. Stanovništvo, sloboda kretanja. Useljenja i iseljenja, selidbe.

8.

Poslovi zemaljske samouprave.

Državljanstvo; zemaljske matice, nasljedne službe. Zemaljski kolegiji i njihovi članovi. Zemaljski i županijski fond.

Kazalište.

9.

Općinski poslovi: konstituiranje općina-općinski red, općinska samouprava, nadležnost, općinski činovnici, njihova imenovanja, plaće, umirovljenja, skrb o udovicama. Magistrat Zagreb. Disciplinski prijestupi općinskih činovnika.

10.

Udruženja građana, osnivanje, uređenje, izbor dužnosnika i potvrda njihovog izbora.

11.

Općinska imovina, zgrade i zemljišta, obveznice, općinski nameti, općinski računi, kreditne operacije, prodaja zemljišta, razdioba zemljišta.

12.

Nadležnosti općina i građansko pravo općenito, dozvole za sklapanje braka, zavičajni listovi. Opskrba općina.

Stanovništvo.

Evidencije stanovništva, vojska i vojna obveza.

13.

Popisivanje stanovništva, ploče s nazivima mjesta, numeracija kuća.
Dokumentacija popisivanja, izbjegli popisivanje.
Kretanje stanovništva (brojčano).

14.

Popisivanje vojnih obveznika. Troškovi popisivanja. Novačenje, ex offo.
Novačenje-zaostaci, izbjegli novačenje.

15.

Sve vrste otpusta iz vojske:
oslobođenja od vojne obveze, umirovljenja, prijelaz u pričuvni sastav.
Dezerteri, uhvaćeni, nagrade za hvatanje dezertera.

16.

Invalidi, domovi za invalide, skrb o invalidima, vojnim udovicama i siročadi.

17.

Vojna konačišta i tabori, vojarne, razmještaj, vojne vježbe i pokreti vojske, terenska opskrba, podvoz, povjerenstva za vojne vježbe i podvoz, isplaćivanje naknada za isto.

18.

Prehrana vojske, vojni dugovi, troškovi obrane itd.
Ratna odšteta.
Subarendiranje (podzakupi), osiguranje vojne opskrbe, troškovi liječenja vojnika.

19.

Popunjavanje ergele i nabava konjske opreme, kupovina i prodaja konja itd.
Uređenje vojnih konjušnica.

Odjeća za vojsku, vojna oprema, barut i druge potrepštine.

20.

Vojne škole i vježbališta, škole jahanja i plivanja.

Disciplinski prijestupi, zločini i presude, ratno pravo i prijeki sudovi.

Pretinac II

Nastava i bogoštovlje

21.

Niže školstvo.

Narodne, osnovne, realne škole: statuti, nadzor, isprave, računi, nastavnici, pomoćnici, pripravnici-plaće, dotacije, redovita beriva, dugovi, opskrba (nastavnika, njihovih udovica i siročadi).

Nastavna sredstva i pomagala, školske knjige, nagrade, besplatne knjige, sjednice nastavničkog vijeća, školske vizitacije, prodaja školskih knjiga, privatne školske i odgojne ustanove, stručni tečajevi i večernje škole.

Školske zgrade.

22.

Gimnazije, nastavnički zbor, nadzor, svjedodžbe, nastavna sredstva, maturalni ispiti, školski praznici, školski izdaci.

23.

Staleške stručne i tehničke škole. Potkivačke škole. Gimnastičke dvorane.

Nastavnička vijeća, plaće, otplate. Muzejski kabineti, kabineti za kovani novac i antiku. Starine.

Društva za povijest i pristupnice društvima.

Zemaljske ustanove za književnost i umjetnost. Muzeji.

24.

Visokoškolske ustanove, npr. akademije, fakulteti i visoke medicinske škole. Uređenje visokoškolskih ustanova, profesori, suplenti, docenti, njihovi dohoci itd. Fakultetski senat. Izbor rektora (rektorata), sveučilišna blagajna, raspored predavanja, zapisnici sjednica itd.

25.

Različiti predmeti koji spadaju pod nastavu, statistički izvještaji. Knjižnice. Školska imovina, stipendije.

26.

Crkva. Odnos Crkve i države, dušebrižništvo, bogoslužje. Crkveni pohodi, duhovne vježbe, jubileji, posni dani, papinske bule, pastirska pisma, patronati i namjesnici. Župne knjižnice, crkveni računi.

27.

Biskupijski stolni kaptol, kanonikat, sjemenište, bogoslovi, novicijat. Viteški redovi.

28.

Župe, nadarbine, skrbništva. Popunjavanje ispražnjenih mjesta. Beriva, obvezatni prihodi (kongrua), novčani doprinosi. Prihodi od odštete za zemljišne posjede.

Osnivanje novih župa, pripojenja župama.

Natječaji za župe. Oprosti.

Izbjegavanje prikupljanja.

Kapelani.

29.

Onemoćali i kažnjeni svećenici.

Njihovo uzdržavanje, ustanove za preodgoj.

Stegovni predmeti svećenstva, tužbe protiv svećenika.

30.

Župne crkve i zgrade uz crkvu.

Gradnja, popravci.

31.

Pobožne ustanove i samostani. Brojčano stanje članova. Njihovo uzdržavanje. Novčani prilozima za prosjačke redove. Prihvat novaka i novakinja u samostane.

32.

Svećeničke zaklade. Godišnje mise zaklada.

Pobožne zaklade, spisi zaklada, zakladne obveze.

33.

Sklapanje brakova, krštenja, vjenčanja, smrtni slučajevi. Oprosti od oziva i dozvole za sklapanje brakova među srođnicima.

Duljina udovičkog žalovanja, prilika.

Vođenje župnih matičnih knjiga.

Matice rođenih, vjenčanih, umrlih. Ispravci u knjigama.

34.

Vjerska snošljivost. Nekatolički kler i obred. Promjena vjere u nekatoličkim i miješanim brakovima. Bogomolje i škole. Prikupljanja za različite vjerske sljedbe.

Pretinac III

Javna sigurnost (»redarstvo«) i zdravstvo

35.

Redarstveni predmeti općenito.

Novčane kazne i računi za njih.

Vatrogasci, građevno i ćudoredno redarstvo.

Istrage o nesrećama parnih kotlova.

Prijevoz baruta.

Sve vrste elementarnih nepogoda i nesretnih slučajeva. Slučajevi smanjene uračunljivosti.

Nagrade za spašavanje divljih životinja i ubijenu divljač.

Zabrana maloprodaje i posjedovanja oružja i municije.

Proizvodnja baruta i oružja, maloprodaja baruta.

36.

Vojna i redarstvena straža, uniforme, oprema, postaje, redarstvena tijela i redarstvene vojarne, ugovori o najmu, kamate. Odobrenja za nabavu uredskog materijala i unutarnje opreme itd.

37.

Oružništvo. Razmještaj, konačišta, podmirenje troškova dostave namještaja i drugih potrebnih stvari, pojačanja mjesnih posada itd.

Troškovi oružništva.

38.

Utvrđivanje prebivališta i nadzor zavičajnosti, praćenje sumnjivaca, osobni opis i opis stvari, putovnice, putne knjižice, racije, dozvole boravka, dozvole boravka za Židove.

39.

Izgoni, prijevoz izgnanih, bještva, smještaj za izgnane, računi i predujmovi za izgone, stavljanje van zakona, izdavanje naloga za izgon.

40.

Radništvo i služinčad.

Očevidnost istih. Radni i najamni sporovi.

41.

Opskrba. Tjedni sajmovi. Propisi, *propisane (limitirane) cijene*, mjere i utezi. Postupci u vezi ograničenja cijena. *Troškovi života*.

42.

Zdravstvo. Osoblje. Namještenja, mjesni razmještaj (sjedišta), praksa, gremijalni računi. Povlastice kirurga i apotekara. Istrage nad apotekama. Nedopuštena priprema, prodaja i uvoz lijekova. Trgovina otrovima, primalje.

43.

Groblja, mrtvačnice, obiteljske grobnice, prijevoz mrtvacu.

44.

Cijepljenje, cjepivo protiv velikih boginja, proizvodnja. Premije i troškovi cijepljenja.

45.

Pošasti (epidemije), pomori stoke. Bjesnoća, karantena, veterinarske ustanove. Računi i troškovi zdravstva. Dokumentacija o troškovima.

46.

Kaznionice i njihova uprava, službenici, dušobrižnici, liječnici, čuvari. Prijem i otpust kažnjenika. Bještva, smrtni slučajevi. Prijevoz kažnjenika. Posjete. *Ženska kaznionica u Zagrebu.*

47.

Kaznionice za prisilni rad (»robijašnice«). Službenici, čuvari i ekonomija. Očevidnost istih. Otpusti. Hvatanje odbjeglih.

48.

Sirotište, rodilište, umobolnica, opća bolnica i bolnica za umiruće u Zagrebu. Bolnice općenito. Bolnički računi i troškovi. Skrb o bolesnima.

49.

Zavod za gluhe. Zavod za slijepe. Vrtići i jaslice. Udruženja građana. Humanitarna društva.

50.

Skrb o siromašnima u ubožnicama. Fond za siromašne. Novčane kazne u korist fonda za siromašne. Postoci od licitacija. Računi fonda za siromašne. Svjedodžbe o siromaštvu. Prigovori (žalbe).

51.

Svjetovne zaklade, zaklada za opremu udavača, bratovštine, nadarbine za siročad.

52.

Zalagaonice. Štedionice, osiguravajuća društva.

Pretinac IV

Proizvodnja sirovina, obrt, industrija i trgovina

53.

Poljoprivreda, ratarstvo, livadarstvo, voćarstvo i svilarstvo. Žetva i podbačaji žetve, zadruge, svilarska udruženja. Isušivanje močvarnog zemljišta.

54.

Stočarstvo. Konjogojstvo, pastuharstvo, oplemenjivanje drugih domaćih životinja, pčelarstvo, ribarstvo, lovočuvarska služba.

55.

Razdioba zemljišta, kolonizacija. Sporovi pokrenuti po nekadašnjim podložnicima. Kućne zadruge.

56.

Zemljišno rasterećenje i zemljorasteretno povjerenstvo. Oslobodenje od opterećenja i ponovno opterećenje gornog, »činženog«, iskrčenog i izvanselišnog zemljišta.

57.

Rudarstvo. Rudarske ustanove. Državna rudarska proizvodnja, privatna rudarska poduzeća i njihovi poslovi.

58.

Šumarstvo. Uprava šuma, dozvole za ispašu itd. Šumarski službenici, osoblje za zaštitu i čuvanje šuma. Osposobljavanje, odore, šumsko redarstvo. Podjela općinskih šuma, šumarska društva.

59.

Obrt općenito. Obrtnička pravila, cehovi, zadruge, konačišta, nedozvoljena obrtnička djelatnost, nadzor šegrti i šegrtovanja, propali obrti i obrti ponuđeni na prodaju.

60.

Trgovačke i obrtničke komore.

61.

Cehovski obrti. Uslužni obrti i zapošljavanje. Trgovačke radnje. Veleprodaja. Kramarenje, sajmeni dani, kućarenje, trgovina drvetom, poljoprivrednim proizvodima, živežnim namirnicama itd.

62.

Unapređivanje industrije. Godišnji sajmovi. Izložbe i udruženja, brodarstvo, trgovački i brodarski ugovori, konzulati, privilegije. Dozvole za tvorničku proizvodnju i preradu poljoprivrednih proizvoda. »Placarine«.

Graditeljstvo i promet

63.

Građevinska tijela, djelokrug, personalije, nagrade, dokumentacija o troškovima. Građevinarski, zidarski i tesarski majstorski ispiti.

64.

Državne ceste, mostovi i skele.

Državna vodogradnja.

65.

Zemaljska i ostala vodogradnja. Utvrđivanje obale. Vodenice, mlinovi i njihovo poslovanje, pilane. Plavljenje drva i splavarenje.

66.

Zemaljske, kotarske, općinske ceste i putovi.

Mostovi i skele.

67.

Privatna izgradnja. Zaštita građevinskih spomenika.

68.

Željeznica, nadzor radnika, eksproprijacija, nadzor željezničkog poslovanja (željezničkih pogona).

69.

Pošta, poštanski uredi, vrste pismovnih pošiljaka (zbirke pisama), poštarine, oslobođenja od poštarine, frankiranje, izdaci za poštanske zaprege. Telegrafija i telegrafske ustanove.

Blagajnički i proračunski predmeti

70.

Blagajničke stvari općenito. Uputstva, obračuni, stanja blagajne, naknade, tekući dugovi (zaostaci).

71.

Fondovi, a među njima fondovi sirotišta, rodilišta, umobolnica, popravnih domova, zemljorasteretni, nastavni, za podizanje školskih i vjerskih ustanova, za cestogradnju i vodogradnju; fond za zemaljske natječaje, fond za politička upravna tijela. Preliminarije, knjigovodstveni nadzor, osnovna financijska sredstva, dotacije i zajmovi za predujmove.

Kreditni i financijski predmeti

72.

Kreditni, državni zajmovi, bankarstvo, obveznice, promjene obveznica, vinkuliranje i devinkuliranje istih (ograničavanje/neograničavanje raspolaganja vrijednosnim papirima) itd.

73.

Novčarstvo. Novčana vrijednost, kovanje i izdavanje novoga novca, povlačenje novca, punciranje, krivotvorenje novca, pronalaženje novca i vrijednosti.

74.

Financijska tijela i njihov djelokrug. Državna imovina, monopol.

75.

Zemaljski porez, okružni i kotarski nameti, raspodjela i dodjela, utaja.

76.

Carinsko poslovanje i carinske pristojbe. Izvozne i uvozne carine. Zemaljske i privatne mitnice (»malte«), takse, žigovi, pristojbe u postocima.

77.

Katastar. Kotarske, zemaljske, okružne i općinske međe. Promjene međa (ispravci) i sporovi.

Pravni predmeti

78.

Pravosudna tijela. »Organičke uredbe«. Advokati, notari, zemljišne knjige i siročad, ostavinske stvari itd. Usvojenja, pozakonjenja, ostavštine bez baštinika.

Transkripcija i prijevod Danijela Marjanić.

Prethodno transkribirala i prevela i Erna Perak u sumarnom inventaru HDA Carsko i kraljevsko hrvatsko-slavonsko namjesništvo u Zagrebu, 1854-1861. godine (Stattheltere) iz 1993. Jezična dorada hrvatskoga prijevoda Rajka Bućin.

Summary

RECORDS MANAGEMENT AND REGISTRY SYSTEM OF CROATIAN-SLAVONIC REGENCY (1854-1861)

The article describes records management and registry system (»Registratur« system) of Croatian-Slavonic Regency in Zagreb (1854-1861), as highest governmental body on the territory of the Crownland of Croatia and Slavonia during the period of neoabsolutism in Habsburg's Monarchy. Comparing its records management system with facts known on the same issue from neighboring territories (Carniola, Styria, Soron County in Hungary) the author recognizes similarities of those records management and registry systems, created on the basis of common instructions dating from 1850ies, coming from the highest governmental bodies in the Monarchy. Instructions were concerning records management issues with intention to make records management systems of lower positioned administrative bodies simpler and more similar one to each other, especially their registry plans. Registry plans (»Registratur« plans) of Zagreb's Regency were made by Markus Kremser, clerk originally working in the Regency in

Graz. He was invited to Zagreb with purpose to help in plans' creation. He created two different plans, one for the Presidency of the Regency and another one for its departments. Above similarities with neighboring registry plans, based on the similar mandates of the regencies, Kremser also included specific subjects of Zagreb's Regency, involving them as parts of the groupings of subjects (so called »bundles«). Basic elements of the records management systems of the Regency's successors – Regency Council (1861-1869) and Land's Government (1869-1918) - were created in this period, being further developed. Registry plans were later becoming more and more comprehensive and systematic, with intention to better accommodate to new mandates and needs of administration. The basic elements further developed (during Land's Government) were subject groupings, becoming so called »registry bundles«, in which records were concentrated around similar subjects during more years each after others, in so called registry periods (3-5 years), being also grouped at lower levels - as parts of file units – around, so called, radical numbers – i.e. around main numbers of subject files, given in the journals to the first incoming or outcoming paper of the file. The characteristic of papers' groupings, as parts of registry bundles, around main or radical numbers of files, is specific for the Austrian administration of the second half of the 19th century, but was sometimes, in the archival literature, wrongly dated as later innovation, from around 1900.

Key words: *Croatian-Slavonic Regency, Markus Kremser, records management system, registry plan, registry bundle, radical number, registry period*